

माझा आवडता समाजसुधारक- लोकराजा शाहू

इतिहासाची तू पळूनी पाहशी पाठीमागे जरा

झुकणुन मस्तक करशील त्यांना मानाचा मुजरा

गोरगरिषांच्या झोपडीमध्ये ज्ञानाचा दिवा पेटावा म्हणून आयुष्यभर एका दिव्याप्रमाणे तेवत राहणारा नंदादीप, अठरापगड जातीच्या माणसांना एकाच पंक्तीला बसवून जेवु घालणारा महामानव, रंजल्या गांजल्याच्या शिरावर मायेच छत्र उभे करणारा छत्रपती, कोल्हापूर संस्थानातील ब्रयत, त्या ब्रयतेतील माणसे, त्यामाणसांची मने आणि त्या माणसांच्या मनावर अधिराज्य गाजवणारा ब्रयतराजा म्हणजे लोकराजा शाहू महाराज होय.

ज्या प्रमाणे फाटक्या आभाळाला टाके घालता येत नाहीत त्या प्रमाणे शाहू महाराजांच्या चांगुलपणाचे वर्णन शब्दात करता येत नाही.

मानसशास्त्र सांगते व्यक्ती मध्ये गुण हे अनुवंशाने येत असतात. इतिहासामध्ये राजाचाच मुलगा राजा होतो परंतु; याला काही असामान्य अपवाद असतात हे इतिहासाने मान्य केले आहे. इसवी सनाच्या १७ व्या शतकात हिंदवी स्वराज्याची स्थापना करणारे छत्रपती शिवाजी महाराज व इसवी सनाच्या १९ व्या शतकात कोल्हापूर संस्थानात ब्रयतेचे शांत राज्य निर्माण करणारे छत्रपती शाहू महाराज ही त्याची उदाहरणे आहेत. राजा हा जन्माला येत नाही तर तो आपल्या कर्तृत्वाने नावलौकिकास येतो याचे ज्वलंत उदाहरणे आहेत.

शाहू महाराजांचा जन्म २६ जुन १८७४ रोजी झाला. त्यांचे मुळ नाव यशवंत होते. १७ मार्च १८८४ रोजी आनंदीबाईनी त्यांना दत्तक घेतले. लहानपणीचे शिक्षण त्यांना कृष्णाजीपंत गोखले, हरिपंत गोखले व फिटझिबाल्ड यांनी दिले. त्यानंतरचे शिक्षण त्यांनी राजकोट येथे घेतले.

पयाच्या विशाया ढर्षी ढ्णजेच २ एप्रिल १८९१ मध्ये शाहूंचा राज्याभिषेक झाला. लोकमान्य टिळकांनी, 'करणीक्षेत्री कपिला षष्ठीचा योग' या शिर्षकाचा अगलेख लिहून शाहूंचे अभिनंदन केले. तत्पुर्वीच ढ्णजेच १ एप्रिल १८९१ रोजी ञडोदा येथील गुणाजीराव खानविलकरांची कन्या लक्ष्मीबाई यांच्याशी झाला.

येवढा मोठा राजा भक्ता, भंपत्ती, पैभव हाती आली अभताना त्या मोहपाशात गुंतुन न राहता जनतेच्या कल्याणाची काळजी घेणारा राजा कोल्हापुर च्या मातीला मिळाला हे कोल्हापूरच्या मातीचे भौभाव्य ढ्णजेच लागेल.

१९९५ साली राणी ढ्हिक्टोरियाने नववर्षाच्या निमित्ताने जीएभएम आय हा पुरस्कार देत भन्मानित केले. त्यांच्या प्रजेखलच्या कर्तयनिष्ठे आठी त्यांना 'महाराज' ही पदवी ञ्हाल केली. लोकांचा राजा शाहू हा 'छत्रपती शाहू महाराज' ढ्णून ओळखला जावू लागला.

त्या काळी जातिव्यवस्थेमुळे भमाजात विषमता निर्माण झाली. हाती आलेल्या राजदंडाचा पापर करून त्यांनी वर्णभेदाची उतरंड उध्वस्त केली. भंतांनी भांगितलेली भमतेची पताका त्यांनी भवतःच्या खांद्यावर पेलली. परिणामी ञहुजन भमाज जागा झाला.

भवातंत्र मिळाल्यानंतर भंघशासनाने अभृश्यांभाठी नोकरीत राखीव जागा ठेवल्या. हीच तरतूद शाहूंनी भवातंत्र मिळण्यापुर्वी आपल्या राज्यात लावु केली होती. या वरून त्यांची आधुनिकता दुर्दृष्टी, पुरोगामी विचारभरणीची कल्पना येते.

झाले ञहु । होतील ञहु । अहितही ञहु । परि या भम हां ।

एकदा पी.बी.पाटील यांच्या वक्तव्यामुळे शाहूंनी १९०१ मध्ये शाहूंनी ढ्हिक्टोरिया मराठा ञोंर्डिंगची भ्थापना केली. त्यानंतर, लगेचच दिगंवर जैन ञोंर्डिंग, वीरशैव लिंगायत ञोंर्डिंग, इंडियन ख्रिश्चन हॉस्टेल, प्रभु भखनीभ ञोंर्डिंग, ढोरवांभार ञोंर्डिंग अशी २३ वभतिगृहांची भ्थापना केली.

ब्रीयांच्या कल्याणासाठी घटस्फोट विरोधी, आलविवाह प्रतिबंध, विधवा पुनर्विवाह हे कायदे तयार केले. अहकारी तत्वावर सोभायटी व कायदे बनवले. दुष्काळाच्या दाढेतुन शेतकरी व जनतेची भुटका फ्हापी म्हणून राधानगरी धरण आंधले. या सर्व भुधारणांचा विचार केला तर कोल्हापुरला परिवर्तनाच्या दिशेने नेणारा एक प्रवासीच भेटला म्हणावे लागेल.

अहा फुट चार इंचचे अलढंड शरीर, कणखर अलढंड अरुजाभारखी धिप्पाड छाती, टप्पोरे पाणीदार डोळे, आणि पहाडाशी आमना होईल अशी अफाट ताकद. ज्या प्रमाणे या राजाचे मन अवाढव्य होते त्या प्रमाणे या राजाचे मन ही. या राजाला नियतीने उणेपुढे ४६ वर्षांचे आयुष्य दिले. त्यांच्या पोलादी शरीरालाही काळ पुढे ढकलता आला नाही. मुंई येथे अल्पशः आज्ञाने शाहूंचे ६मे१९२० रोजी निधन झाले.

निश्चयाचा महामेरू अहुतांचा आधारू अखंड स्थितीत निधीर श्रीमंत योगी

उगाच कशाला दण्डू माझ्या शब्दांचे अडथडे

तुझे पोवाडे गातील पुढती तोफांचे चौघडे

शाहू महाराज हे पुरोगामी विचारक्षणीचे विचारवंत होते. कोणत्याही कार्याची अरुणात अतःपासून करणारे कृतिवंत होते. महाराष्टातील समाजभुधारणा चळवळीचे अग्रदूत होते. कोल्हापुरकरांना महाराष्ट्रातील द्रष्टा समाजभुधारक पाहायला मिळाला. अशा रीतीने अठरापगड जातींच्या माणसांना अंगाखांद्यावर घेऊन परिवर्तनाच्या दिशेने चाललेले शाहू पाहिले की अंतमेळाअह उभा राहिलेल्या विठ्ठलाची आठवण येते अन् ओठातुन शब्द आहेर पडतात

धन्य धन्य तु शाहू राया दुच अम राजा तुच एकला

तुच शिवाजी अुद्ध देव तु तुच हरि भावळा तुच हरि भावळा

धन्यवाद.